

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi : 20.12.2021

Kabul Tarihi: 27.12.2021

Article Type: Research article

Submitted: 20. 12.2021

Accepted : 27.12.2021

Mehmet Ali DURAN¹

BAAS PARTİSİ'NİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ ve SURİYE SİYASETİNDE BAAS PARTİSİ(1940-1966)

Öz: 20. yüzyılın başlarında siyasallaşan Arap milliyetçiliği ve iki savaş arası (Birinci ve İkinci Dünya Savaşı) dönemin anti-emperyalizm vurgusuyla şekillenen Arap sosyalizmi düşünceleri Orta Doğu'da siyasal değişim sonrası uluslaşma sürecini hızlandırmıştır. Ortadoğu'da Araplar için bu uluslaşma sürecinin temsilcisi ise Arap ülkelerinin çoğunda ön plana çıkan Baasçılık olarak bilinen Arap milliyetçiliği olmuştur. Kendini belirli bir devlet ile sınırlandırmayan ve etki alanı olarak tüm Arap ülkelerini seçen bu partinin nihai hedefi batılı büyük devletlerce çizilmiş sınırlar ile birbirlerinden ayrılmış ve kalkınmaları engellenmiş Arap halklarını tek bir siyasi çatı altında bir araya getirmeyi hedeflemiştir. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında oluşan siyasi atmosfer ise Arap Orta Doğu'su özelinde Suriye'de de yeni bir evreyi başlatmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanmış olan Suriye'de Baas Arap milliyetçiliğine öncülük etmiştir. Baas Partisi II. Dünya savaşı sonrasında ki süreçte belirli bir ideolojinin (Arap milliyetçiliği) ürünü olarak farklı etnik kökene sahip kişilerin oluşturduğu bir yapılanma çerçevesinde kurulmuştur. Ancak zamanla Baas'ın temel ideolojisi olan makro anlamda Pan-Arabizm önemi kaybederken yerini mikro Arap milliyetçiliğine bırakmıştır. Arap halklarının değil belli bir zümrenin ve grubun temsilcisi durumuna gelmiştir. Bu çalışmada Baas Partisi'nin kuruluşu, işleyişi ve ideolojisi ele

¹ Dr., mehmetaliduran66@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0131-8099>

Mehmet Ali Duran

Baas Partisi'nin Düşünsel Temelleri ve Suriye Siyasetinde Baas Partisi (1940-1966)

alınarak Suriye'de Baas ve onun etkisiyle şekillenen siyasi atmosferin sonuçları kapsamlı bilgiler ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Suriye, Fransa, Manda İdaresi, Baas, Baas Partisi.

INTELLECTUAL FOUNDATIONS OF THE BA'TH PARTY AND THE BA'TH PARTY IN SYRIAN POLITICS (1940-1966)

Abstract: Arab nationalism, which became politicized at the beginning of the 20th century, and the ideas of Arab socialism, shaped by the anti-imperialism emphasis of the inter-war period (First and Second World War), accelerated the nation-building process in the Middle East after political change. The representative of this nation-building process for Arabs in the Middle East has been Arab nationalism, known as Ba'athism, which has come to the fore in most of the Arab countries. The ultimate goal of this party, which did not limit itself to a particular state and chose all Arab countries as its sphere of influence, was to bring together the Arab peoples, who were separated from each other by the borders drawn by the western great states and whose development was hindered, under a single political roof. The political atmosphere that emerged during and after the Second World War started a new phase in the Arab Middle East. Especially Syria - which gained its independence after the Second World War - pioneered Ba'ath Arab nationalism as well. Baath Party was established within the framework of a structure formed by people of different ethnic origins as a product of a certain ideology (Arab nationalism) in the post-Second World War period. However, over time, while the basic ideology of Baath, Pan-Arabism in the macro sense lost its importance, it left its place to micro Arab nationalism. Baath Party has become the representative of a certain class and group, not of Arab peoples. In this study, the foundation, functioning and ideology of the Baath Party will be discussed and the results of the political atmosphere shaped by the Baath in Syria and its influence will be tried to be explained in the light of comprehensive information.

Keywords: Middle East, Syria, France, Mandate Administration, Baath, Baath Party

Giriş

Tarihin farklı dönemlerinde farklı toplumların mücadele sahası olan Ortadoğu, içerisinde siyasi, sosyal ve kültürel çeşitliliği de barındırmıştır. İlk çağlardan beri farklı isimlerle adlandırılan bölgenin sınırları da değişkenlik göstermiştir. “Ortadoğu” kavramı ilk olarak 20. yüzyılın başlarında Amerikalı deniz subayı ve aynı zamanda bir tarihçi olan Albay Thayer Mahan tarafından 1902 yılında kullanılmıştır. Ortadoğu kavramı 1930'lu yıllarda ise İngiltere tarafından siyaset literatürüne dahil edilmiştir.² Böylece Batı eksenli düşünce yapısının yansıması olarak Ortadoğu (Middle East) kavramını üretmişlerdir. Bölgenin kültürel kesişme noktası olması ve “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan sahanın tarıma elverişli topraklara sahip olması bölge üzerine dikkatleri çekmiştir. Asıl önemi ise eşsiz jeopolitik konumuyla ilgilidir. Doğu ile batı arasında ticari ve kültürel bağları sağlayan bütün kara (ipek yolu) ve su yollarının (Ümit Burnu'nun) keşfedileceği 16.yüzyıla kadar bölgeden geçmesi dikkat çekici olmuştur. Bölge Ümit Burnu'nun keşfiyle önemini bir süre için kaybetmiş olsa da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla (1869) tekrar dikkatleri üzerine çekmiştir. Petrol'ün (Kara Altın) 20.yüzyılın ilk yarısından itibaren önem kazanmasıyla Ortadoğu'nun hem kara hem de deniz yolları stratejik önemi dünyanın hiçbir yeri ile kıyaslanamayacak ölçüde artmıştır.³

Orta Doğu'da yer alan Suriye'nin tarihsel sürecine bakıldığında, bölge tarih boyunca Akdeniz'in doğu kıyıları ile kuzeyde Anadolu, doğuda Irak bölgesi ile güneyde Ürdün, İsrail ve Lübnan'ı da içine alan coğrafyayı tanımlamak için kullanılmıştır.⁴ Tarihin ilk zamanlarından itibaren Suriye, Anadolu, Mezopotamya, Arabistan ve Mısır arasında kalan bölge olarak kavşak noktası görevi görmüştür. Bu jeostratejik konumu sebebiyle çoğu zaman bölge Anadolu ve Mezopotamya bölgelerinde egemenlik kuran Hitit, Mısır, Pers, Makedon, Roma, Bizans gibi tarihin eski uygarlıkları ve imparatorluklarının hâkimiyetinde kalmıştır. Suriye bölgesi Abbasiler, Fatımiler, Büyük Selçuklu Devleti, Eyyübler, Moğollar ve Memlüklerin hâkimiyet alanı olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in

²İsmet Giritli, *Ortadoğu ve Kominizm: Bugünkü Ortadoğu'nun Önemli Sorunları*, 2.Baskı, (İstanbul: Seda Matbaacılık, 1975),s.154.

³ Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, (İstanbul; Acar Matbaacılık, 2003),s.15-17.

⁴Sabahattin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, (İstanbul: Birey Yayınları, 2004),s.19.

(1512-1520), 1516 yılında, Merc-i Dabık savaşında Memlûk ordusunu bozguna uğratmasıyla Suriye'yi Osmanlı topraklarına katmıştır. Daha sonra dönemlerde Ürdün, Lübnan, Filistin ve İsrail topraklarını da içine alan geniş bir coğrafyayı kapsayan bu alan Bilad al-Şam veya al-Şam olarak nitelendirilmiştir. 1865 yılına gelindiğinde ise Şam ve Sayda'nın birleştirilmesiyle bölgede oluşan yeni vilayet Suriye olarak ifade edilmiştir.⁵

Yaklaşık dört asır sürecek Osmanlı hâkimiyeti döneminde Suriye, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan adeta altın çağını yaşamıştır. Günümüzde Suriye olarak ifade edilen bölge 20.yüzyılın başlarına kadar Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. I.Dünya savaşı sürecine gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin kaybeden tarafta yer alması bölgedeki dengeleri altüst etmiştir.⁶ I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin askeri yönden önemli bir harekât merkezi olan Suriye, Mısır'da bulunan İngiliz askeri güçlerinin başlıca hedefi olmuştur.⁷ Bu savaş döneminde bölgeye vali ve aynı zamanda Şam'da konuşlandırılmış olan IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa atanmıştır. Cemal Paşa, bazı Arap liderlerinin İngilizler ve Fransızlar ile iş birliği içerisinde olduğu gerekçesiyle oldukça sert politika izlemiştir.⁸ Bu politik yaklaşım ilk etapta olumsuz görülebilir ancak Cemal Paşa kaygılarında son derece haklı çıkmıştır. Nihayet 27 Haziran 1916'da Şerif Hüseyin, İngiltere ile varmış olduğu mutabakata uygun olarak Türklere karşı ayaklanma başlattığını ilan etmiştir.⁹

⁵ Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, (Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları, 2005),s.29; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.19-20; Volkan Aydos ve Meltem Duran, *Suriye Ülke Etüdü*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2000),s.21-22; Bernard Lewis, *Ortadoğu*, (Çev. Selen Y. Kölay), 11.Baskı, (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2015); Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, 44.Baskı, (İstanbul: Türkiye İş bankası Yayınları, 2010),s.137-142.

⁶Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, s.130; Mehmet Saray, *Türkiye ve Yakın Komşuları*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006),s.72-73.

⁷ Selahattin İbas, *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi, Orta Doğu Siyasetinde Suriye*, Der. Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin, (Ankara: Platin Yayınları, 2004), s.44.

⁸ Cemal Paşa, *Hatıralar*, (Haz. Alpay Kabacalı), (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001), s.308-309.

⁹ M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2004), s.93.

1918'de Hicaz'da konuşlandırılan bir Arap ordusunun desteğiyle taarruz harekâtında bulunan İngiliz birlikleri, bölgeyi işgal etmiştir. İtilaf Devletleri'nin Suriye'yi işgalini müteakip, bağımsız devlet kurma vaadiyle isyan etmiş olan Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, Şam'a girerek İngiltere'nin desteğiyle bölgede bir Arap hükümeti kurmuştur. Bu hükümet, Arap milliyetçileri arasında bağımsızlık yolunda atılmış ilk adım olarak nitelendirilmiştir. İngilizlerin bağımsızlık sözü sonrası Arapların önde gelen liderlerinden oluşan bir grup Şam'da topladığı Suriye Kongresi'nde Faysal'ı Filistin'i de içine alan birleşik Suriye'nin kralı ilan etmişlerdir. Ancak İtilaf devletleri 24 Nisan 1920 tarihinde ki San Remo Konferansı'nda Sykes Picot¹⁰ (16 Mayıs 1916)Anlaşması çerçevesinde Filistin, Ürdün ve Irak İngiliz, Suriye ve Lübnan'ı da ayrı ayrı Fransız manda yönetimine bırakmıştır. Faysal, Suriye Kralı olarak Fransız mandasına karşı direniş göstermek istemiş olsa da bu konuda başarılı olamamıştır. Fransa Maysalun'da Arap birliklerini yenmesiyle (24 Temmuz 1920) Faysal Suriye'den uzaklaştırılmıştır. Suriye'den kaçan Faysal İngiliz işgalindeki Filistin'e sığınmıştır.¹¹

Fransa, bölge hâkimiyetini ele aldıktan sonra kendi idaresini pekiştirme yoluna gitmiştir. Suriye içinde mevcut olan dini, etnik ve bölgesel farklılıkları kullanarak bir parçala ve idare et politikası uygulamıştır. Fransa yürütmüş olduğu parçalama politikasında başarılı olmuştur. Fransa'nın yürürlüğe geçirdiği ilk siyasi bölünme ise 1920'de Büyük Lübnan'ın meydana getirilmesiyle olmuştur. Fransa bölgede milli kimliğin ortaya çıkıp gelişmesini önlemek için bir dizi ayrı siyasi birimler oluşturmuştur. Dolayısıyla 1920'de Halep ve Şam, her biri kendi valisi olan ve Fransız danışmanların olduğu iki ayrı siyasi birim olarak ayrılmıştır. Bununla da yetinmeyen Fransa siyasi parçalanmayı daha da derinleştirmek için Suriye'nin iki azınlık gruplarından olan Aleviler ve Dürzîlerin farklılıklarını, her birine ayrı ayrı birer devlet vererek derinleştirmiştir. Cebel Dürzî devleti Şam'ın güneyinde Dürzîlerinde çoğunlukta

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Antlaşması", *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), s. 204-206.

¹¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1989),s.35;Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, s.130-132; V. M Rabinovich, "The Compact Minorities and the Syrian State, 1918-45", *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, No. 4, A Century of Conservatism, Part 2 (Oct., 1979), p.695; V. M. Amadouny, "The Formation of the Transjordan-Syria Boundary, 1915-32", *Middle Eastern Studies*, Vol. 31, No. 3 (Jul., 1995), pp. 535-536.

olduğu bir bölgede yer alırken, Aleviler için de kuzeyde kıyı şehri olan Lazkiye uygun görülmüştür. 1936 ve 1939 yılları arasında çıkan sorunlara rağmen bu iki devlette varlıklarını sürdürmüşlerdir.¹²

İkinci Dünya Savaşı arifesinde ekonomik anlamda sıkıntılı bir dönem yaşamakta olan Fransa kendi manda idaresindeki ülkelere karşı politikasında önemli değişikliklere gitmiştir. 1936 sonunda imzalanan anlaşmayla Haşim Attasi önderliğinde kurulan ulusal hükümet Fransa tarafından tanınmıştır. Suriye'nin bağımsızlığını tanıyan bu anlaşmayla Alevi ve Dürzî bölgeleri Suriye'ye dâhil edilmiş, Lübnan ayrı bir devlet olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşma, Fransa'ya Suriye'nin dış politikasında belirleyici olma ve bölgede iki askeri üs bulundurma vb. haklar sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında Almanya'ya teslim olan Vichy Hükümeti'nin denetimindeki Suriye, ortak harekât düzenleyen İngiliz ve Özgür Fransa kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. 1943'te yapılan seçimlerde Fransa karşıtı Ulusal Blok hükümeti oluşturularak Şükrü el-Kuvvetli Suriye Devlet Başkanı seçilmiştir. İngilizlerin desteğiyle Ulusal Blok'un 1943 seçimlerinde iktidara gelmesi Suriye'nin bağımsızlığı ve birliğinin sağlanması konusunda da cesaret vermiştir. Fransa, 1946'da tüm birliklerini Suriye topraklarından çekmiş olduğunu uluslararası kamuoyuna ilan etmiştir. Böylece, Suriye'de 25 yıl boyunca devam etmiş olan Fransız manda yönetimi sona ermiştir.¹³

Suriye'de Yeni Bir Dönem Baas'ın Kuruluşu ve Gelişimi

19. yüzyıl etkisini tüm dünyada hissettiren toplumsal dönüşüm, değişim ve en önemlisi de bir milliyetçilik çağı olmuştur. Bu yüzyılın başlarında Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında ivme kazanmış olan milliyetçilik hareketi, Orta Doğu coğrafyasında daha da özelinde Arap dünyasında bu yüzyılın sonunda kendini göstermiştir. Bu bağlamda bakıldığı zaman Baas Partisi'nin¹⁴ dayandığı Arap milliyetçiliği, 19. Yüzyılda Arap Orta

¹²William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev. Mehmet Harmancı), (İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2008),s.243-245.

¹³ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, s.254-257; İbas, *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi*, s.46; Rabinovich, "The Compact Minorities and the Syrian State", 1918-45, pp.706-707.

¹⁴ Parti'nin 1953 öncesinde tam adı Arap Baas Partisi, sonrasında ise Arap Baas Sosyalist Partisi olsa da çalışma boyunca Baas Partisi terimi kullanılacaktır.

Doğusunun geçirmiş olduğu evrim ve ilerleme üzerine inşa edilmiştir.¹⁵ İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin çıkarlarının çatışma alanı olan Orta Doğu bu mücadele sürecinde büyük darbe yemiştir. İki savaş arası dönemde (Birinci Dünya ve İkinci Dünya) bölgede yaşayan topluluklara İngiltere ve Fransa gibi mandater devletlerin vermiş olduğu şartlı bağımsızlıklar, bölge halklarının kendi çıkarlarına uygun görülmediği için sömürgeci güçlere ve onların işbirlikçi rejimlerine karşı şiddetli bir mücadeleye girişmelerine sebep olmuştur.¹⁶ Böylece sömürgeci devletlerin manda yönetimleri altındaki ülkelerde batı karşıtlığı ve bağımsızlık düşüncesi Arap milliyetçiliğinin öncelikli hedefi haline gelmiştir. İki savaş arası dönemde Arap milliyetçileri bir Arap ulusunun varlığına inanmış ve bütün dikkatlerini Arap ulusunun varlığı ve birliği üzerine yöneltmişlerdir. Bağımsızlık için çözümü birleşmekte gören Araplar, Batı üstünlüğüne, Fransa ve İngiltere gibi batılı devletlerin Orta Doğu'yu mandalara ve nüfus bölgelerine ayırmasına tepki göstererek, protestolar düzenlemişlerdir. Nihai olarak bakıldığında bu gelişmeler Arap siyasal milliyetçiliğinde karşılığını bulmuştur.¹⁷ Bu bağlamda, siyasal açıdan Orta Doğu'da gerçekleşen devrimler ya da darbeler Batı'nın emperyalist ve sömürgeci hegemonyasına karşı ulusal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü güvence altına almayı amaçlamıştır.¹⁸

İki savaş arası dönemde milliyetçilik Suriye'deki siyasal hayatın da temel unsuru olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemli konumlara gelmiş olan şehirlî eşraftan Suriyeli siyasal liderler Milli Blok'un içinde toplanmıştır. Yerel bir milliyetçiliği benimsemiş olan Blok, mandayı ve Fransız yönetimini hedef almıştır. Bu aslında sadece Suriye sınırları içinde kalan bir milliyetçiliktir. Bu yerel milliyetçiliğe rağmen genç ve yeni kuşağın öncülüğünü yaptığı Milliyetçi Hareket Birliği (1933) tam bağımsızlık ve büyük bir Arap devleti oluşturmak şiarıyla kurulmuştur. Milli Blok ile fikir çatışması yaşayan Milli Hareket Birliği, tam bağımsızlık elde edilene ve büyük Arap devleti kurulana kadar mücadeleye

¹⁵Özge Özkoç, *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2008),s.11-12.

¹⁶ Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, s.258-259.

¹⁷ Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.22.

¹⁸ Kemal Karpat, *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Boztemur, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001), s. 130.

devam etmiştir. Suriye'nin bağımsızlığını kazanması sonrası bu oluşum temsilcisinin Baas Parti'si olduğunu söylemek doğrudur.¹⁹

Diriliş anlamına gelen Baas, Ortodoks Hıristiyan olan Mişel Eflak (1912 doğumlu) ve Sünni Müslüman olan Salahaddin el-Bitar (1911 doğumlu) tarafından 1943 yılında kurulmuştur.²⁰ Bu isimlerin yanı sıra kurucuları arasında Mithat Razzaz, Ali Cabir, Abdulah Abdüldaim, Vehip el Ganim, Cemal el-Atassi, Musa Rizik, Badii el Kasım, Sami el Drubi ve Abdul birr lyun el Sud gibi isimlerde yer almıştır. Baas'ın iki kurucusu da 1928 yılında Sorbonne de eğitim görmüştür. Mişel Eflak Edebiyat Fakültesine devam ederken Salah Bitar da fizik öğrenimi görmüştür. Her ikisi de 1932'de Suriye'ye dönmüş ve burada öğretmenlik yapmıştır. Eflak, eğitim gördüğü Sorbonne de Arap Öğrenciler Birliğini kurarak, bir Arap milliyetçiliği hareketinin öncülüğünü yapmıştır. ²¹ Mişel Eflak ve Salah Bitar ilk kez Paris'te karşı karşıya gelmişlerdir. Mişel Eflak ve Salah Bitar, Marksist düşünceyi Sorbonne'da öğrenmiş olduklarını açıklamışlardır. Eflak bu konuda şöyle demiştir: "Ben Fransa'ya gitmeden önce milliyetçiydim. Fransızlara karşı mücadele vermiş ve çok defalar tutuklanmış olan babamdan etkilenmişim. Milliyetçilik bizim kendi realitemiz iken Bitar ve Ben, Sosyalizmi Fransa'da keşfettik."²²

Arap ulusunun Rönesans'ını gerçekleştirmeyi ilke edinen Baas Partisi'nin temelleri, 24 Temmuz 1943'te küçük bir öğrenci topluluğunun örgütlenmesi sonucu atılmıştır. 1946 yılına kadar daha çok entelektüel hareket olarak faaliyet gösteren Baas, adını Zeki Arsuzi'den almıştır. Zeki Arsuzi, El-Baas-El-Arabî (Arapların Yeniden Dirilişi) adını ilk kullanan kişi olmuştur. Orta çağdaki dini hâkimiyetin yerini uluslar çağının aldığı iddia eden Arsuzi, Arap ulusunun birliğinin köklerini, İslamiyet öncesi devirlere kadar uzatmıştır.²³ Arsuzi, 1939

¹⁹Abid Davişa, *Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa*, Çev. Lütfi Yalçın, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2004), s.73-74.

²⁰ Baas'ın kuruluş tarihi bazı kaynaklarda 1940 olarak belirtilmiş olsa da bu konudaki genel kanı Baas'ın 1943 yılında kurulmuş olduğu yöndedir. Gordon H. Torrey, "The Ba'th: Ideology and Practice", *Middle East Journal*, Vol. 23, No. 4 (Autumn, 1969), pp. 445-446; Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, s.361.

²¹ Kamel S.Abu Jaber, *Arap Baas Sosyalist Partisi Tarihi, İdeolojisi ve Örgütü*, (Çev. Ahmet Ersoy), (Ankara: Altınok Matbaası, 1970), s.28; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.207-208.

²² Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.115-116.

²³Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.117; Doğan Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2003), s. 49.

yılında Milli Arap Partisi'ni kurmuş olsa da partinin ömrü çok olmayacak ve 1940'da sona erecektir. Daha sonra Arsuzi mücadelesine devam ederek 1940'ta Şam'da Baas adında yeni bir parti kurmuştur. Bu partide Arsuzi'nin 1941'de Şam'dan sürgün edilmesiyle son bulmuştur. İşte bu nokta da dikkat çeken husus, Arsuzi'nin kurmuş olduğu bu partinin üyelerinden bir kısmının Eflak ve Bitar'ın oluşturmuş olduğu harekete katılması olmuştur.²⁴ Eflak ile Bitar'ın öncülüğünü yaptıkları grup daha sonra Zeki Arsuzi'nin liderliğini yaptığı Milliyetçi Hareket Birliği'nden ayrılarak kurulmuş olan Arap Yeniden Uyanış Partisi ile birleşti. Nihai olarak Baas Partisi'nin kökenleri, Milli Hareket Birliğine ve Zeki Arsuzi'nin başını çektiği harekete kadar dayanır.²⁵ 1940-1943 yılları arasında siyasi bir parti kurma fikri üzerine yapılan çalışmalar sonucu 1943'te kurulan²⁶ parti, Suriye milliyetçiliğini değil, tam bir Arap milliyetçiliğini savunmuştur. Baas programında "Büyük Suriye"²⁷ yani Suriye, Irak, Filistin ve Ürdün birliğini benimsemiştir. Ayrıca İslamiyet'ten ziyade Araplığı ön plana çıkaran Baas için Hatay meselesi de öncelikli konular arasında yer almıştır.²⁸ Bilhassa Hatay'ın 1939'da Türkiye'ye katılması sonrası Suriye, Hatay'ın Türkiye ile birleşmesine tanımayarak karşı çıkmıştır.²⁹ Bu durum Baas tarafından da öncelikli konu olarak görülmesinden dolayı Hatay'ın Suriye'ye verilmesine kadar, Arap Birliği ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerini kesmesini istemiştir.³⁰

Mişhel Eflak ve Salah Bitar, Suriye'nin bağımsızlığını tanımayan Fransız manda yönetimine karşı tutumlarını her geçen gün sertleştirdi. Hedef kitlesi olarak öğrenci ve memur grubunu seçen Eflak ve Bitar ikilisi Suriye'deki sömürgeci Fransız yönetimine karşı bildiriler dağıtarak, grevler düzenlemiştir. Siyasi

²⁴Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı*, s. 50-51; Meryem İmamzade, *Irak Dosyası*, (İstanbul: Akabe Yayınları, 1986), s.34-35.

²⁵ Nabil M. Kaylani, "The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 3, No. 1 (Jan., 1972), pp. 3-4; Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.34; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.117-118.

²⁶ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.208.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Çelik, "Büyük Suriye Planı ve Arap Dünyası", *Prof. Dr. Abdülhalük Mehmet Çay 35. Yıl Armağan Kitabı*, Edt. Alev Duran, (İstanbul: İksad International Publishing House,2020).

²⁸Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 2.Baskı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2005),s.275.

²⁹ Karpat, *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, s. 166-167.

³⁰ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.208.

hayatta daha aktif olmak isteyen ikili 1945 Temmuz'unda Baas Partisini resmi olarak kurmak için başvurmuş olsa da bu istek Fransız yönetimi tarafından reddedilmiştir. Ancak bu durum uzun sürmeyerek, Fransa'nın 1946'da Suriye'den çekilmesiyle son bulmuş ve Baas hareketi amacına ulaşmıştır.³¹ Suriye'deki son yabancı birliğinde 17 Nisan 1946'da çekilmesiyle Suriye tam anlamıyla bağımsız bir ülke konumuna gelmiştir.³² 1947 yılında resmi bir parti haline gelmiş olan Baas hareketi 4-6 Nisan 1947 tarihleri arasında Şam'da topladığı ilk Kurucu Ulusal Kongresi ile büyük çoğunluğu, öğrenci, öğretmen ve diğer mesleklerden 247 kişinin katılımıyla "Ebedi Misyonu Olan Tek Arap Ulusu"³³ sloganını kendilerine şiar edinen Baas Partisi için siyasi ve ekonomik birlik temel ilke olarak kabul edilmiştir.³⁴ Mişel Eflak, formel olarak Baas Partisi'nin Genel Sekreteri seçilmiş olmakla birlikte, Baas Partisi uzun süre karizmatik bir lidere sahip olamamanın sıkıntısını yaşamıştır. Eflak, iktidarı elde etmek için çalışan bir partinin lideri gibi davranmak yerine, romantik ve hümanist yanıyla entelektüel bir tavır sergilemiştir. Mişel Eflak 1965 yılına kadar bu görevde kalmıştır.³⁵

Partinin kurucularından biri olan Mişel Eflak, Parti'nin fikir babası yani ideoloğu olarak kabul edilmiştir. Özgürlük, birlik ve sosyalizm söylemi ile yola çıkan Baas Partisi, düşüncelerini yayabilmek amacıyla da başında Mişel Eflak'ın bulunduğu "el-Baas" adında bir de gazete çıkarmıştır. Eflak ve arkadaşları, Baas Partisi'nin milliyetçilik ve birlik vurgusunu, Arap halklarının dinsel çekişmeler, ekonomik geri kalmışlık ve emperyalist güçlerin baskısı altındaki zor durumdan kurtulmasının anahtarı olarak görmüşlerdir. Eflak, Baas Partisi'nin fikri alt yapısında yer alan, birlik, özgürlük ve sosyalizm ilkesinin yalnızca siyasi despotluk ve ezici fakirlikten sıyrılma değil, Arap halklarının özgürlüğü ve kardeşliği çerçevesinde ortak bir akıl ve ruhu ortaya koymak olarak değerlendirilmiştir.³⁶ Mişel Eflak'ın yazılarından da anlaşıldığı gibi Arap

³¹ John F. Devlin, "The Baath Party: Rise and Metamorphosis", *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5 (Dec., 1991), pp. 398, Gürsoy Poyraz, *Suriye*, (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2010), s. 55.

³² Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı*, s.32.

³³ Gürsoy, *Suriye*, s. 55; İbas, *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi, Orta Doğu Siyasetinde Suriye*, s.36; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.118-119.

³⁴ Devlin, "The Baath Party: Rise and Metamorphosis", pp. 1398.

³⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.209; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.119.

³⁶ Murat Rüzgar, "Ortadoğu ve Baas Partisi," *Birikim*, S.22(Şubat 1991), s.20.

toplumunun dönüşümü için kendisini “devrimci bir aktivizme” adanmıştır. O, Hıristiyan bir figür olmasına karşın İslam'ı Baas'ın bütünleştirici parçası olarak görmüş, Arap ruhunu dile getirirken İslam ile Arapçılığı eşdeğer tutmuştur.³⁷ Ayrıca Eflak'a göre Baas Partisi, Arap milliyetçiliği ruhundan kaynaklanan ve Arap dünyasının uğradığı yozlaşmanın üstesinden gelmeye çalışan bir ideoloji temelinde devrimci bir hareket olarak görülmüştür.³⁸

Tek bir Arap milleti oluşturmayı amaçlamış olan partinin adı 1947 Nisan'ında gerçekleşmiş olan kongrede Arap Baas Partisi olarak kararlaştırılmıştır.³⁹ Baas böylece siyasi bir hareketten, resmi anlamda bir siyasi partiye dönüşmüştür. Bu kongrede partinin programı ve tüzüğü kabul edilmiştir. Tüzüğünde şu esaslar dikkat çekmiştir: “Arap ulusu kültürel birlik oluşturur. Evlatları arasında var olan herhangi bir farklılık rastlantısalıdır ve hiçbir önem taşımaz. Arap bilincinin uyanmasıyla bu farklılıklar ortadan kalkacaktır.” İkinci olarak, “*Arap devletinde yalnız ulusal bağ hâkim olacaktır. Bu bağ, onları tek bir ulus potasında eritmek, din, mezhep, aşiret, ırk ile bölgeye dayalı bütün hizipler ile mücadele etmek suretiyle vatandaşlar arasında ahengi sağlar.*”⁴⁰ Parti tüzüğünde ağırlıklı olarak bütün toplumu kapsayacak bir söylem yer almıştır.

Parti programına bakıldığı zaman evrensel bir Arap partisi görünümünde olan Baas Partisi, halkçı, sosyalist ve devrimci söylemi şiar edinerek milli bir parti olduğu izlenimini ön plana çıkarmıştır. Parti programında yer alan 7.maddeye göre: Arap anavatanının sınırları, Toros dağlarından Basra Körfezi'ne, Etiyopya dağlarına, Arap Okyanusuna (Hint Okyanusu), Büyük Sahraya, Atlantik Okyanusuna ve Akdeniz'e kadar uzanan toprakları içine almıştır. Ayrıca tek millet ve tek devlet söylemini de düstur edinmiştir.⁴¹ Aynı zamanda parti dış politikada da Arap milliyetçiliğini kendisine şiar edinmiştir. Yabancı sermayeye karşı olan parti ayrıca özel mülkiyete de sınırlamalar getirmiştir. Partinin şiar

<http://www.aljazeera.com/focus/arabunity/2008/02/2008525172644158443.html> (Erişim tarihi 06.12.2021).

³⁷ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, s.362.

³⁸ A. I. Dawisha, “The Transnational Party in Regional Politics: The Arab Ba'th Party,” *Asian Affairs*, Vol.5., No.1 (February 1974), pp. 23.

³⁹ Poyraz, *Suriye*, s.55.

⁴⁰ Türel Yılmaz, *Uluslararası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşından 2000'e)*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), s.139; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.118-119.

⁴¹ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.208.

edindiği temel ideolojide dinsel unsurlardan ziyade etnik unsurlar ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Parti felsefesinde tetikleyici unsur din yerine Pan-Arabizm (Arap milliyetçiliği) olmuştur.⁴²

Baas Partisi, bir kadro partisi mi veya kitle partisi mi olacaktı? İşte bu nokta da Baas Partisi, bir azınlık partisi olmak yerine ülke genelinde toplumun bütün kesimlerine hitap eden ulusal bir siyasal ideolojiyi temsil etmek için yola çıkmış olsa da azınlık gruplara daha çekici gelmiş ve üyelerinin çoğunluğunu azınlık gruplar oluşturmuştur.⁴³ Baas Partisi Alevi ve Dürzi azınlıklar özellikle Alevi gruplar için güçlerini artırma fırsatı sunmuştur. Bu bağlamda Alevilerin iktidara gelmesinde ve Suriye'deki siyasal hayatın nihai kontrolünü sağlanmasında iki büyük yapı Baas Partisi ve ordu olmuştur. Pek çok eğitimli Alevi ve onların mensuplarıyla Dürzi ve İsmaili gibi diğer dini azınlık üyeleri kendilerini azınlık statüsünden kurtarmak için Baas Partisini en çekici güç olarak görmüşler. Baas'ın benimsemiş olduğu laiklik ideolojisi ve sosyalist bir siyasal sistem bu azınlık grupları için Baas Partisini son derece çekici hale getirmiştir.⁴⁴

Diğer yandan Baas Partisi'nde işleyiş şekline bakıldığı zaman askeri bir hiyerarşik düzen mevcuttur. Partide en yüksek mevki Genel Sekreterlik olarak kabul edilmiştir. Bu düzen içinde Parti Genel sekreterliğinden sonra ise 13 üyeye sahip Milli Komutanlık yer almıştır. Baas Partisi Hücre, Fırka, Şube, Kollar, Bölgesel Komutanlık, Ulusal Kongre, Ulusal Komutanlık şeklinde, güçlü ve dikey bağlantılı piramidal bir parti organizasyonuna sahiptir. Hücre'ler hariç, her kademedeki birimin başında bir Sekreter ve bir "Komutan" bulunmaktadır.⁴⁵

Baas Partisi'nde üyelik konusunda da hiyerarşik bir düzen yer almıştır. Partide üç tür üyelik mevcuttur. Taraftar, çırak ve aktif üye olarak ayrılan gruplarda yeni üye, taraftar ve çırak üye statülerinin her ikisinde de 18 yaş beklemek suretiyle aktif üye statüsü kazanmaktadır. Ancak aktif üye, partinin toplantı ve seçimlerine katılabiliştir. Parti üye seçiminde ise oldukça kısıtlayıcı bir program izlemiştir. Üyelerinin kaynağı bağlamında dolaysız, üyelerinin parti faaliyetlerine katılışında totaliter bir tutum takınırken, üyelik işlemi konusunda

⁴² Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.35-36; Arı, (2005), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.275.

⁴³ Maurice Duvarger, *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, 2. Baskı, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974),s 106-115; Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası*, s.53.

⁴⁴ Mahmud A. Faksh, "The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force", *Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 2 (Apr., 1984), pp. 140-141.

⁴⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.209;Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.124-125.

ise sınırlı üyelik özelliklerini dikkate almıştır. İfade edildiği gibi üye olacak kişiler, Arap dünyasında yaşayan veya denizaşırı ülkelere göç etmiş bulunan her Arap, parti prensip ve tüzüğünü kabul etmek şartıyla Baas Partisi'ne üyeliğe kabul edilmiştir. Bununla da yetinilmeyerek bu şartları taşıyan bir adayın, Arap milliyetçiliğine inanması, asgari 18 yaşında bulunması ve başka bir siyasi kuruluşun üyesi olmaması şart koşulmuştur. Ayrıca partinin aidatını ödemesi, partiyi savunmak görevlerini yerine getirmesi ve mesleğinin gerektirdiği birlik ve derneklerde yer alması gerekli görülmüştür. Bunun yanı sıra belirtilen özellik ve zorunluluklara ilaveten üyeleri için “Şeref ve inancım üzerine yemin ederim ki, Arap Baas Sosyalist Partisi'nin prensiplerine sadık kalacağım; güvenine layık olduğumu göstereceğim, kurallarına itaat edeceğim ve düşüncelerini uygulamaya koyacağım” şeklinde yemin şartı konulmuştur.⁴⁶

Suriye Siyasetinde Baas Parti'si ve Etkileri

Suriye'de siyasi atmosferi etkileyen en önemli gelişme 1948 yılında Arap-İsrail savaşının kaybedilmesi ve sonucunda İsrail Devleti'nin kurulması olmuştur. Birleşmiş Milletler Özel Filistin Komisyonunun 1947 yılında Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılması ve Kudüs ile çevresinin uluslararası bir statüde olması yönündeki tavsiye kararı, Kasım 1947'de toplanmış olan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilerek Filistin'in taksimini onaylaması Arapların büyük tepkisiyle karşılanmıştır.⁴⁷ Filistin konusunda en büyük tepkilerden biri de Baas Partisi'nden gelmiştir. Mişel Eflak, “...Filistin'i kurtaracak olan hükümetler değil, halkın kendisidir” ifadeleriyle konuya yaklaşırken, yine Baas Partisi tarafından 1947'de yapılan, “karar verme saati geldi, Filistin sadece silahla kurtarılabilir” söylemleri Filistin'in kurtuluşu için bir çağrı niteliğinde olmuştur.⁴⁸

1948'de İsrail Devleti'nin ilan edilmesi sonrası Suriye, Mısır, Mavera-i Ürdün, Lübnan ve Irak güçlerinin saldırısıyla başlayan Arap-İsrail Savaşı'na⁴⁹ Baas Partisi üyeleri de aktif olarak katıldı ve bununla ilgili politikalar yürüttü. Savaşın Arapların yenilgisiyle sonuçlanması, Arap ülkelerindeki mevcut rejimlerin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu durum Suriye'de de yaşandı ve Baas Partisi'nin

⁴⁶ Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.62-64; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.130-131.

⁴⁷ Peter Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, (İstanbul: Say Yayınları, 2012), s.336-337.

⁴⁸ Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.77.

⁴⁹ Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, s.338.

mevcut yönetim karşısında eleştirileri arttı. Filistin yenilgisinin etkileri bütün Arap devletleri üzerinde etkisini göstermiştir. Bu yenilgi Mısır ve Irak'ta ordunun gücünü artırmış olsa da özellikle Suriye'de sadece bununla kalmamış, Suriye siyasi hayatına damgasını vuracak darbeler ve onun etkisiyle yaşanacak istikrarsızlıklar sürecini başlatmıştır.⁵⁰

Suriye savaş sonrası döneme denenmemiş parlamenter kurumlar ve yönetme görevlerine pekte alışık olunmayan siyasi bir liderlikle girmiştir. Bağımsız Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçilen Şükrü el-Kuvvetli 1948 yılında İsrail ile girmiş olduğu savaşta yenilmesi ordu içinde hoşnutsuzluk oluşturmuştur. Bu durum 1949'da gerçekleşen ilk askeri darbe ile açığa vurulmuştur. Albay Hüsnü Zaim liderliğindeki ordu yönetiminde olan cumhurbaşkanı Kuvvetli'yi indirerek eşraf sınıfının siyasi hâkimiyetine son vermiştir. Baas lideri Mişel Eflak, 5 Nisan 1949'da Hüsnü Zaim'e bir mektup göndererek desteğini belirtmiştir. Yine 7 Nisan 1949' Şam'da yapılan gösteride Zaim'i destekleyici konuşmalar yapmıştır. Eflak tarafından bu darbe devrime ulaşmak için ilk adım olarak tanımlanmıştır. Zaim yönetimi elinde bulundurduğu sürede ülkede, hayat pahalılığına karşı mücadele, medeni kanunu getirmeye çalışma, orduyu yeniden organize etme, bey ve paşa unvanlarının kullanılmasını yasaklaması Suriye için umut verici görülmüştür. Sivil yönetimin kurulması için politikacılarla girmiş olduğu iş birliği konusunda başarı sağlanamayınca Zaim parlamentoyu dağıtarak 17 Nisan 1949'da bütün yetkileri üstüne almıştır. Ayrıca 29 Mayıs 1949'da Suriye'deki bütün siyasi parti ve organizasyonları yasaklayarak içlerinde Mişel Eflak'ında dahil olduğu birçok politikacı da tutuklanmıştır.⁵¹

1948 Arap-İsrail Savaş'ından sonra ordu içinde milliyetçi gruplar varlıkları kademeli olarak artırmışlardır. Bu yenilginin ordu için bir diğer etkeni ise savaş sonrası bölgede kurulan İsrail devletinin Araplar tarafından engellenememiş olmasıdır. Çünkü bu durum emperyalistlerle iş birliği içindeki İsrail'e karşı ordunun gücünün artırılması fikrini güçlendirmiştir. 1945'te Arap Sosyalist Partisi'ni kuran ve 1953'te Baas Partisi'yle birleşen Ekrem Hurani'nin ordu içinde ki rolü Baas Partisi ve ordu ilişkilerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Baas

⁵⁰ Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, s.341; Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.78.

⁵¹ Kaylani, "The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958", pp. 11-12; Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, s. 360; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.180-182.

Partisi'de iktidara gelmenin en önemli aracı olarak orduyu görmüştür. Bu sebeple Ekrem Hurani Baas için oldukça önemli bir yer tutmuştur.⁵²

Albay Hüsnü Zaim idaresi çok sürmemiştir. Önemli siyasi parti ve grupların desteğini kaybeden Zaim gerçekleştirdiği darbeye geldiği iktidardan 14 Ağustos 1949'da Albay Sami Hınnavi tarafından gerçekleştirilen askeri darbeye indirilmiştir. İngiltere ve Irak'ın da darbede desteği olmuştur. Mişel Eflâk'ta Haşim Atası (cumhurbaşkanı) ve Halid el-Azm (başbakan) hükümetinde Eğitim Bakanı olarak görev almıştır. Sami Hınnavi siyasi partilerin kurulmasına da izin vermiştir. Bu ortamda yeni seçim kanunu hazırlanarak seçmen yaşı 18'e indirilmiş ve 15 Kasım 1949'da seçimlere gidilmiştir. Bu seçimlerde Halk Partisi 43, Millet Partisi 13 milletvekilliği kazanırken, Şam'dan aday olan Baas'ın önde gelen isimleri Mişel Eflak ve Slah Bitar ise seçilememiştir. Asıl güç ordunun elinde olmasına rağmen Halk Partisi seçimden oldukça güçlü çıkmıştır. Bu süreçte Irak ile birleşme taraftarı olan bir hükümet ortaya çıkmış oldu. Baas ilk etapta bu birleşmeye sıcak bakmış olsa da Ekrem Hurani'nin ikna faaliyeti sonucu desteklemekten vazgeçmiştir. Daha sonra bu birleşme fikri Baas Partisi ve Ekrem Hurani tarafından "emperyalist komplö" olarak tanımlanmıştır. Hurani darbe konusunda Albay Edip Çiçekli'yi ikna etmek için harekete geçmiştir. Çocukluk arkadaşı olan iki isim Irak karşıtı akımı temsil etmiştir. 19 Aralık 1949'da gerçekleşen üçüncü darbe ile Albay Edip Çiçekli yönetime el koymuş ve Halid el-Azm'ı hükümeti kurmakla görevlendirirken Hurani de kurulan hükümette savunma bakanı olmuştur. Ancak bu düzen uzun sürmemiştir. Ülkede devam eden istikrarsızlık, parlamento içindeki gruplar arasında anlaşmazlık gibi sebeplere ilaveten toprak reformu konusunda çıkan anlaşmazlık ile istikrarsızlık üst seviyeye çıkmıştır. Bu olaylar sonucu Edip Çiçekli 29 Kasım 1951'de Suriye'nin dördüncü darbesini yapmıştır. Bütün yetkileri kendisinde toplayarak 1952'de bütün siyasi partileri kapatmıştır.⁵³

Çiçekli, 1952 Nisan'ında tüm siyasi partileri kapatma kararından sonra ortaya çıkan boşluğu kendisinin kurdurttuğu Arap Kurtuluş Hareketi adlı partiyle doldurmaya çalışmıştır. 1953 yılında yapılan referandum ile ülkenin başkanlık rejimi ile yönetilen bir cumhuriyet olduğu ve Çiçekli'nin de ilk devlet başkanı seçildiğini belirten yeni anayasa kabul edilmiştir. Ayrıca referandum sonrası seçimler gerçekleştirilmiştir. Diğer siyasi partilerin boykot kararıyla katılmadığı

⁵²Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.75.

⁵³Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.184-189; Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.78-80.

seçimler sonucu Arap Kurtuluş Hareketi meclisin tamamını kendi milletvekilleri ile doldurmuştur. Yaşanan bu durum hoşnutsuzluğu da beraberinde getirmiştir. 1953 sonunda başlayan öğrenci olayları ile ilk kırılmalar baş göstermiştir. Bu durum muhalefeti de provoke etmiştir. Halk Partisi, Millet Partisi, Baas Partisi ve Komünistlerin de aralarında bulunduğu muhalif kanat 1953'te yapmış olduğu gizli bir toplantı ile Edip Çiçekli'yi devirmek için bir Ulusal Pakt imzalamışlardır. Ordunun da muhalefete destek vermesi dengeleri Çiçekli aleyhine çevirmiştir. Ordunun desteğini kaybetmek bir nevi iktidarı kaybetmek anlamına gelmektedir. 1954 yılının Şubat'ında ise Çiçekli bir darbe ile yönetimden indirilmiştir.⁵⁴

Diğer yandan Baas Partisi kuruluş aşaması sonrası farklı bölgelerde şube açmayı hedeflemiş ve bu çerçevede 1947-48 Arap-İsrail savaşları ve sonrasında alınan yenilgi bu oluşuma kapı açmıştır. Birleşik bir Arap devleti sloganına bağlı olarak faaliyetlerini Suriye içinde sürdüren Baas Partisi 1948-1955 yılları arasında Ürdün, Irak ve Lübnan başta olmak üzere birçok Arap ülkesinde şube açmayı başarmıştır.⁵⁵ Lakin yine de fazla gelişmemiştir. Özellikle Suriye, Irak ve Ürdün gibi yerlerde silahlı kuvvetlerin içine sızmak ile muvaffak olmuştur. Suriye'deki ilk önemli başarısı ise, sol partilerle iş birliği yaparak 1954 seçimlerinde 140 milletvekilliğinden 16 sandalye elde etmiş olması sayılabilir.⁵⁶

Yukarıda yer verildiği gibi 1954'te gerçekleşen darbe sonrası ülke yönetiminin yeniden sivillere geçmesiyle birlikte farklı siyasal gruplar arasındaki rekabet ve çatışmalarda artmıştır. 1955 yılından itibaren siyasal denge, başını Baas Partisi ile Suriye Komünist Partisi'nin çektiği sol kanat lehine değişmiştir. Bu gruplar arasında İsrail devletinin kurulması, Sina Yarımadasının 1956'da İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından işgal edilmesi gibi konular Batı karşıtlığını artmıştır. Bu karşıtlık karşısında Sovyetler Birliği yanlısı tutumu gelişmiş ve bu ülkeye iletişim yoğunlaşmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda 1957 itibarıyla ülke yönetimi sol bir koalisyonun denetimine girmiştir. Ancak Baas'ın komünistlerle yaşamış olduğu balayı dönemi çok sürmemiş ve aynı yıl sona ermiştir. İktidarı ele geçirdikten sonra sol siyasi partiler arasında baş gösteren rekabet ve çatışma

⁵⁴ Arı, (2005), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.272-273; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.189-190.

⁵⁵ Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.36; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.209; Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası*, s.66-67.

⁵⁶ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.209.

Komünist Parti lehine gelişince Baas Partisi, o dönemde Arap dünyasının en karizmatik lideri olarak kabul edilen Nasır liderliğindeki Mısır ile birleşme sürecini başlatmıştır.⁵⁷

Baas'ın siyasi bir aktör olarak varlık göstermeye başladığı dönem 1958 Şubat'ında Mısır ile Suriye'nin birleştiği dönem olmuştur. Yukarıda belirttiğim gibi komünist partinin Sovyetlere yanaşması ülkede komünizm tehlikesini açığa çıkarmıştır. Ülkedeki komünizm tehdidi Baas'ı, Mısır ve Nasır'a yöneltmiştir. Baas çareyi Mısır ile birleşmekte bulmuştur. Nasır bu birliğin kurulması için üç talepte bulunmuştur. Bunlar: 1.Koşulsuz ve tam birlik, 2.Bütün partilerin kapatılması, 3.Suriye ordusunun politikadan uzak durması gibi talepler Baas tarafından zaruri olarak kabul edilmiştir. Şubat 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti adı ile birleşmenin tamamladığı ilan edilmiştir.⁵⁸ Birleşik Arap Cumhuriyeti devleti içerisinde 4 Baasçı Bakan yer almıştır. 4 devlet başkan yardımcısından birine yine Baas'ın önde gelen liderinden Hurani getirilmiştir.⁵⁹

Baas ile Nasır arasında kurulmuş olan birlik fazla uzun sürmemiştir. Birleşmeden sonra Nasır'ın siyasi partileri kapatması ve Baasçıların birleşmeyi federal bir sistem olarak düşünmelerinin aksine Nasır'ın merkezîyetçi bir sistem oluşturması Baas'ın hoşuna gitmeyerek balayı dönemi sonlanma evresine girmiştir. Nasır'ın Pan-Arabizmi Suriye milliyetçiliğine, Nasır'ın diktatörlüğü ise Suriye'nin demokratik düşünce yapısına ters düşmüştür. Bu durum Baas içinde ayrılıkları artırmıştır. Nasır'ın bütün kontrolü eline geçirmesiyle birlikte Suriye neredeyse Mısır'ın bir eyaleti konumuna gelmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucu 28 Eylül 1961'de bir grup subay ve bir kısım muhafazakâr politikacı tarafından bir darbe yapılarak Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne son verilmiştir. Nasır darbeyi engellemek istemiş olsa da başarılı olamamıştır. Hurani Mısır ile birleşme konusuna "Suriye'nin Mısırlaştırılması'ndan başka bir şey değildir sözleri de Nasır'ın ne denli Suriye üzerinde hâkimiyet kurduğunu destekler mahiyette

⁵⁷Muhittin Ataman, "Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum" , *Seta Raporu*, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırma Vakfı, (Nisan 2012), s.9; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.196-198.

⁵⁸Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.209-210; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.213; Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, s362-363; Kaylani, "The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958", pp. 21.

⁵⁹ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.210; Arı, (2005), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.276.

olmuştur.⁶⁰ Bu askeri darbe sonrasında Mısır ve Suriye arasında gerçekleştirilen antlaşma çerçevesinde oluşturulmuş olan birlikte dağılmıştır.⁶¹

Mısır ve Suriye arasında kurulmuş olan birliğin 1961 darbesiyle dağılması sonrası seçimler yapılarak Nasırcılar ve Komünistler yönetimden uzaklaştırılmıştır. Parti adının kullanılmadığı bu seçimlerde az sayıda Baasçı seçilmiş olsa da, meclisin çoğunluğunu sağ görüşlü Ulusal Parti ve Halk Partisi mensupları oluşturmuştur. Yeni meclis Halk Partisi lideri Nazım Kudsi'yi devlet başkanlığına seçerken Maruf Davalibi'yi de başbakan olarak seçmiştir. Ancak bu gelişmeler ülkedeki istikrarı sağlamak için yeterli olmamıştır. 1961-1963 dönemi Suriye için kaostan ve karmaşanın dönemi olmuştur. Sokaklarda yaşanan Nasırcı, Komünist ve Basçı gruplar arasında ki çatışmalar karmaşayı artırırken, ara ara yaşanan darbelerde ülkede istikrarsızlığın sürmesine sebep olmuştur.⁶²

1962 yılında "Ayrılcı Rejim"e karşı gerçekleştirilen başarısız bir darbe girişiminin ardından, 1963'teki askeri darbeye Baas Partisi iktidara geldiye de yeni yönetim de başarısız darbe girişimleriyle karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır.⁶³ 8 Şubat 1963'te Irak'ta Baasçılar tarafından yapılan darbe Suriye Baasçılarını da cesaretlendirmiştir. Bunun üzerine harekete geçen Suriye Baas kadrosu 8 Mart 1963'de gerçekleşen bir askeri darbe ile iktidarı ele almıştır. Salah Biter başbakan olmuştur. Kısa bir süre içinde ülkede Baas denetimi artmıştır. Bu durum Baas ile Arap Milli hareketi, Sosyalist Birliği ve Birleşik Arap Cephesi gibi gruplar ile arasının açılmasına neden olmuştur. Nasırcıların kıskırtmaları sonucu Halep ve Şam'da olaylar çıkmıştır. Yaşanan olayların ardından 18 Temmuz 1963'te Nasırcılar başarısız bir darbe girişiminde bulunmuştur. Baas tarafından kanlı bir şekilde bastırılan olayların ardından pek çok asker ve sivil idam edilmiştir. Nasır yanlısı pek çok subayda ordudan tasfiye edilmiştir. Salah Bitar'ın kurduğu yeni kabine tamamen Nasırcılardan arındırılmış bir şekilde oluşturulmuştur. Suriye ile Mısır münasebetleri iyice gerilmiş durumda iken 18 Kasım 1963'te Irak'ta Baas yönetimi General Abdüsselam Arif'in darbesi ile uzaklaştırılmıştır. Irak darbesi Mısır ile Irak'ın yaklaşmasına sebep olmuştur. Bu durumdan hoşnut olmayan Suriye Baas

⁶⁰ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.210.

⁶¹Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, (İstanbul: Alfa Yayınlar, 2004), s.375.

⁶² Arı, (2005), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.276.

⁶³ Özkoç, *Suriye Baas Partisi*, s.95.

yönetimi ile Irak Baas yönetimi arasında mücadele de başlamış oldu.⁶⁴ Irak Baas yönetimi ve Suriye Baas yönetimi arasında yaşanan mücadele bunla da sınırlı kalmayarak Suriye Baası'na da sıçramıştır. Suriye Baas'ı aşırı ve ılımlılar olarak ikiye ayrılmıştır. Radikallerin liderliğini Genelkurmay Başkanı olan General Salih Cedid üstlenmiştir. Cedid'in yanı sıra Dr.Nureddin Atassi ,Dr.Yusuf Zuayen ve Dr.İbrahim Makus da radikaller grubunda yer almıştır. Mişel Eflak ve Salah Bitar ise ılımlı grubun önde gelen liderleri olmuştur.⁶⁵

Suriye'de gerçekleşen 1961 askeri darbesi sonrası bozulan Suriye Mısır ilişkileri 1963 yılında tekrar canlandırılmak istense de Suriye'deki Baasçılar ve Nasırcılar arasındaki mücadelede Nasır'ın açıkça taraf olması Arap Cumhuriyeti Federasyonunun kurulmasını imkânsız hale getirmiştir. Böylece Mısır ve Suriye arasında oluşturulmak istenen birlik ikinci kez başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısız birlik girişimi sonrası Suriye'de⁶⁶ 1963 Mart'ında gerçekleşen askeri darbe sonrası Baas Partisi, ordu içerisinde yer alan Nasır yanlılarını etkisizleştirme faaliyeti başlatmıştır.⁶⁷ Baas Partisi'nin yönetime gelmesiyle ordu içinde Alevi subaylar ön plana çıkarken Sünni subaylar geri plana itilmiştir. Alevi subaylar stratejik olarak daha merkezi konumlarda görevlendirilirken Sünni subaylar daha uzak ve stratejik olarak daha az önemli noktalarda görevlendirilmiştir. 1963 ile 1970 yılları arasında orduda görev yapanların dini kökenlerine bakıldığı zaman; 1963-1966 yılları arasında ordu içerisinde Sünni %35, Alevi %30, Dürzi 25, İsmaili %10 oranında olmuştur. Bu oran 1966-1970 yılları arasında değişiklik göstererek ordu içerisinde Sünni kökenlilerin oranı %42.1 olurken, Alevi kökenlilerin oranında önemli bir artış göstererek %42.1'e yükselerek Baas Partisi iktidarı döneminde Alevi grupların hem siyasette hem de ordu da ağırlığı artmıştır.⁶⁸ Bu darbe sonrası partinin asker ve sivil kanatları arasındaki ilişkilerde gerginleşirken, 1963 sonrası Partinin profili de değişmeye başlamıştır. Genç ve radikal gruplar parti içinde çoğunluğu teşkil ederken, Eflak ve Bitar yanlısı olan grup parti içinde azınlık durumuna düşmüştür.⁶⁹

⁶⁴ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.210-211.

⁶⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.211.

⁶⁶ Arı, (2004), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s. 319.

⁶⁷ Gürson, *Suriye*, s.59.

⁶⁸ Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.145.

⁶⁹ Gürson, *Suriye*, s.59.

Baas içinde oluşan bu farklı görüşleri bir araya getirip bir uzlaşma sağlamak için 5-23 Ekim 1963 tarihinde Altıncı Ulusal Kongre toplanmıştır. Kongrede Nasırcı grup ile karşıtları arasında mücadeleler olmuştur. Ancak yeni bir ideoloji arayışını ve görüşleri yansıtan bir rapor sunulmuştur. Tartışmalar sonucunda parti Pan-Arabizm yanlısı bir partiden Marksist-Leninist Sosyalist bir parti fikrine geçiş yapmıştır. Ağır eleştirilere maruz kalmış olmasına rağmen Mişel Eflak tekrar Genel Sekreterlik görevine seçilmiştir.⁷⁰

Suriye'nin bağımsızlığı sonrası Baas desteğinin büyük çoğunluğunun kırsal ve azınlık kökenlerden gelmesi gerçeği, buna karşılık şehirlerde yaşayan kesimin ve Sünnilerin Baas Partisine olan ilgisini zayıflatmıştır. Bu durum Baas Partisi'nin ülke çapında etkili bir örgüt olarak büyümesinin önüne geçmiştir. Böylece Baas Partisi bölgesel, azınlıklara yönelik, kırsala bağlı bir Parti izlenimi kazanmıştır. Baas'ın ülke çapında örgütlenme konusunda yetersiz kalması belirli gruplara hitap etmesi⁷¹ ve Parti içinde hesaplaşmalar hizipleşme, 1964 Nisan ayında Suriye'de ayaklanmaların baş göstermesine sebep olmuştur. Baas sekülerizm politikasını benimsemekle birlikte, nüfusun %70 teşkil eden Sünni grup tarafından bu sekülerist tutumun dinsizlik olarak algılanması bu grup arasında huzursuzluk oluşturmuştur. Ayrıca Suriye ordusunda Baas'cı subaylar Alevi iken, askerler Sünni gruplardan oluşmuştur. Alevi grupların diğer dini topluluklara oranla ön plana çıkması ve özellikle Sünni grupların arka plana itilmesi bu grup tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. Bu durum bölgede ayaklanma ve çatışmalar meydana getirmiştir. Sünni nüfusun yoğunlukta olduğu Hama'da başlayan ayaklanmalar Nasırcılar ve Müslüman Kardeşler tarafından da desteklenmiştir. Müslüman Kardeşler bir nevi Sünni muhalefetin temsilcisi olmuştur. Hama'dan sonra ayaklanmalar Halep ve Şam'a da sıçramıştır. Humus bölgesinde Müslüman Kardeşlerle mücadele yaşanmıştır. Ancak Alevi'lerin merkezi olan Lazkiye de bu çatışmalar yaşanmamıştır.⁷² Çünkü Lazkiye'de Alevi örgütlenmelerinin en güçlü olduğu yerlerden biri olmuştur.⁷³ Yaşanan gösterilerde Müslüman Kardeşler "Tanrısız rejim", Ya İslam Ya Baas" sloganları atmıştır. Bütün bu gelişmeler sonrası mevcut rejim duruma el koyarak özellikle Hama'daki gösterileri kanlı ve şiddetli bir şekilde

⁷⁰ Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.237-239.

⁷¹ Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.141.

⁷² Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.147;Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.211-212; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s. 245.

⁷³ Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.141.

sonlandırmıştır.⁷⁴ Ancak Baas yönetimi biraz sağa kaymak zorunda kalmıştır. Bu nedenle 17 Nisan 1964'de yeni anayasa ilan edilerek Devletin resmi dini islamdır ibaresi kabul edilirken bütün kanunların da Şeriat'a uygun olması ilkesi kabul edilmiştir.⁷⁵

Yeni anayasa ile Salah Bitar 13 Mayıs 1964'te tekrar Başbakan olmuştur. Bitar'ın kurduğu yeni hükümet, önceki hükümetlere oranla daha sivil bir hükümet görünümü kazanmıştır. Bitar, büyük bir millileştirme politikası izlemiş, ayrıca Sovyetler ile dostluk anlaşmaları imzalamış ve Köylü Federasyonları kurulmuştur. Mişel Eflak Haziran 1964'de Suriye'den ayrılarak Batı Almanya ya gitti. Kasımda geri dönerek iktidara karşı mücadele başlatmıştır. Aynı zamanda Emin el Hafız- Salah Cedid mücadelesi baş göstermiştir.⁷⁶

Baas partisinin 8.Ulusal Kongresi, Nisan 1965'te Şam'da yapılmıştır. 8. Ulusal kongrede trajik bir olay yaşanmıştır. Partinin kurucusu ve 18 yıldır genel sekreteri olan Mişel Eflak görevinden ayrılmıştır. Bu sırada Baas içinde yer alan sivil sol grupta Yasin el-Hafız liderliğinde Arap Devrimci İşçi Partisi'ni 1966'da kurarak Baas'tan ayrılmıştır. Bu partinin bildirisinde: *"Biz tamamıyla yeni bir partiyiz ve Arap Baas Sosyalist Partisi ile herhangi bir ideolojik, politik ve organizasyonel ilişki içinde bulunmamaktayız... Eflâk'ın ideolojisi, Arapların bugünkü amaçlarının, geçmişi yeniden restore etmeleri olduğu yönündedir. Baas için gelecek, atalarımızın ruhlarıyla ilişki kurmaktan ibarettir. Ama biz, Eflâk'ın ideolojisini değerlendirirken kesinlikle Arap geçmişinin önemini küçümsemiyoruz. O, bizim milli kimliğimizin tamamlayıcı bir yanını oluşturmaktadır. Bizim söylemek istediğimiz; Bilimsel Sosyalizmin, tarihi sürekli bir gelişim ve geçmişin yeniden inşası olarak değil de, kötü olandan iyi olana doğru bir geçiş olarak gördüğüdür. Oysa yeniden doğuş anlamına gelen Baas, sosyalist bile değil; tutucu, devrim karşıtı bir anlayışı simgelemektedir..."* partinin kuruluş amacı ifade edilmiştir.⁷⁷

Baas ile içerisinde barındırdığı sol radikallerle ılımlılar arasında mücadele gittikçe şiddetlenmiş ve bu parti içi çatışma sonunda yeni bir darbeyi de beraberinde getirmiştir. Parti içindeki hizipleşme sonrası mevcut Cumhurbaşkanı Emin el-Hafız ve Başbakan Salah Bitar yönetimi, General Salah Cedid, Hafız Esad ve Baas'ın Suriye'nin bölge komutanlığı içinde bulunan

⁷⁴ Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.147.

⁷⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.211-212; Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s. 245.

⁷⁶ Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.246-248.

⁷⁷ Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım*, s.246-248.

müttefiklerinde desteğiyle 23 Şubat 1966'da yapılan kanlı bir darbe ile iktidarı ele geçirmesiyle son bulmuştur. Kurulan yeni hükümette; Nurettin Atasi devlet başkanı, Yusuf Zuayen Başbakan olurken İbrahim Makus Dışişleri Bakanlığına, Hafız el-Esad ise savunma bakanlığına getirilmiştir.⁷⁸ Bu darbe sonrası askeri kanat içerisinde Alevi ve Dürzi subaylar ön plana çıkarken, Sünni kanada mensup birçok subay tasfiye edilmiştir. Böylece, dini azınlıklara mensup kişilerin, Sünni gruba kıyasla sayıca daha üstün bir duruma gelmesiyle sonuçlanmıştır.⁷⁹ Ayrıca Baas Partisi'nin 1963'te askeri bir darbeye iktidara gelmesi sonrası, kırsal kesim ve azınlık gruplardan kişilerde Suriye siyasi hayatında ön plana çıkmaya başlamış. Baas Partisi'nin iktidarı Alevi ve Dürzi gibi belirli dini grupların ve onların mensupları için sosyo-ekonomik ve siyasi faydalar sağlamıştır.⁸⁰ O döneme kadar yaşanmış olan darbelerden en kanlı olan bu darbe sonrası aralarında ılımlı Baas liderlerinden Bitar ve Eflâk'ında bulunduğu birçok lider tutuklanmıştır. Ancak sonrasında Bitar ve Eflak Lübnan'a kaçmayı başarmıştır. Böylece Salah Bitar ve Mişel Eflak'ın kurmuş oldukları Baas Partisi'nin yapısı tamamen kabuk değiştirmiştir.⁸¹

Suriye'de kurulmuş olan sol kanat rejim, dış politikada muhafazakâr Ürdün ve Suudi Arabistan'ın yanı sıra İsrail düşmanlığı sebebiyle Amerika'ya karşı cephe alırken, Sovyet Rusya ile ilişkilerini yakın tutmuştur. Diğer yandan, Suriye de sol kanat Baasçıların iktidara hâkim olmalarından sonra Irak Baas'ı ile Suriye Baas'ı birbirinden kopmuştur. Bunun temel sebebi hem Bağdat hem de Şam Baası, Partinin Pan-Arab milli komutanlığını üzerine almak istemesi olarak görülmüştür. Bundan sonraki süreçte artık Pan-Arab fikri Baas için ortadan kalkmıştır.⁸²

1966 Şubat'ında gerçekleşen darbe Salah Cedit ile Hafız Esad'ın mücadelesini başlatmıştır. Bu ikili arasındaki yaşanan gerginlik zaman zaman kendini göstermiş olsa da asla aleni bir şekilde çatışmaya dönüşmemiştir. Ancak Cedit ile Esad arasındaki çekişme, 1967'de yaşanan Arap-İsrail savaşı sonrası Arapların aldıkları askeri yenilgi sonrası ciddi boyutlara ulaşmıştır. Birde buna

⁷⁸ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.212; Arı, (2005), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.277.

⁷⁹ Nikolas Van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, Çev. Semih İdiz-Aslı Falay Çalkıvık, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), s. 88-89.

⁸⁰ Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.142.

⁸¹ Gürson, *Suriye*, s.60.

⁸² Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.212.

dış ilişkilerdeki fikir ayrılıkları ve sosyo-ekonomik konulardaki ayrılıklar eklenince Cedid ve Esad'ın arasındaki çekişme derinleşmiştir.⁸³

Diğer yandan Baas Partisi içerisinde Salah Cedid dönemi Alevilerin en güçlü temsile sahip olduğu dönemlerden biri olmuştur. Alevi General Salah Cedid'in yönetimi elinde bulundurduğu dönem öncesi Alevilerin temsil oranı %14.0 iken bu oran Cedid'in yönetiminde olduğu 1966 ile 1970 arası dönemde %23.4' yükselmiştir. 1963-1970 arasında Baas Partisi içerisinde dini gruplara göre temsil oranları Tablo 1'de yer almaktadır.⁸⁴

Tablo-1. 1963-1970 Arası Suriye'de Dini Gruplara Göre Baas Partisi İçerisindeki Temsil Oranları (Yüzde olarak)

Yıllar	1963-1966	1966-1970
Sünni	54	51.6
Alevi	14	23.4
Dürzi	20	9.4
İsmail'i	10	9.4
Hristiyan	2	6.3

1967 Arap-İsrail savaşında alınan yenilgi, Suriye'de Baas içinde yeni bir parçalanma süreci başlatmıştır. Esad ile Cedid arasındaki siyasi görüş farklılıkları Baas Partisi'nin Eylül ve Ekim 1968'de Şam'da gerçekleşen, Bölgesel ve Ulusal Kongrelerinde tam anlamıyla netleşmiştir. Suriye Baas'çıları Milliyetçi ve İlericiler diye iki ayrılmıştır. Savunma Bakanı Hafız el-Esad ve Genelkurmay Başkanı General Mustafa Tlass'ın liderliğini yaptığı milliyetçi grup İsrail'e karşı daha aktif bir politika izlenerek, Arapların İsrail'e karşı mücadelesine katkı da bulunduğu sürece Irak başta olmak üzere Ürdün, Mısır ve Suudi Arabistan gibi diğer Arap ülkeleri ile askeri ve siyasi iş birliğine gidilmesi gerektiğini

⁸³ Van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, s.112.

⁸⁴ Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.142.

savunmuşlardır. Buna mukabil, devlet başkanı ve Baas'ın Genel Sekreteri Nureddin Atasi ve yardımcısı General Salih el-Cedid ise dışarıdan çok ülke içine önem verilmesini istemişlerdir. Ayrıca sıkı bir ekonomi politikası izlenmesini savunmuşlardır.⁸⁵

1966 askeri darbesi sonrası ordu içinde gücünü artırmış olan Hafız Esad'ın 1970'te gerçekleştirmiş olduğu darbe ordu içinde ciddi bir taraftar topladığını bir nevi göstergesi olmuştur. Hafız Esad'da ordu içerisinde Salah Cedit'in yaptığı gibi Alevi askeri hizbi oluşturmaya çalışmıştır. Hafız Esad ordu içerisinde Alevi grupların desteğini kazanırken, diğer yandan Salah Cedit'e olan destek zayıflamaya başlamıştır. Esad'ın ordu içerisindeki artan gücü nihayetinde sonuç vermiştir.⁸⁶ 1967 Arap-İsrail savaşı sonunda gelen yenilgi Baas'ın yapısını tam anlamıyla bozulması neden olurken, diğer yandan ordu içerisinde Alevi kökenli grupların desteğini sağlamış olan (23 Şubat 1966 darbesi sonrası Savunma Bakanlığına gelen) Hafız Esad, 16 Kasım 1970'te tarihinde bir askeri darbeye mevcut yönetimi devirmiştir. Bu darbe ile Salah Cedit, Cumhurbaşkanı Nurettin Atasi ve Başbakan Zuayyin görevden alınarak Cumhurbaşkanlığına Ahmed Habib, Başbakanlık ve parti genel sekreterliğine ise Hafız Esad getirilmiştir. 12 Mart 1971'de yapılan devlet başkanlığı oylamasıyla Hafız Esad devlet başkanı seçilmiştir.⁸⁷ Böylece Suriye'de uzun bir dönemi kapsayacak bir dönüm noktası olan Hafız Esad dönemi başlamıştır.⁸⁸

Sonuç

Tarihin faklı dönemlerinde farklı toplumların mücadele sahası olan Ortadoğu, içerisinde siyasi, sosyal ve kültürel çeşitliliği de barındırmıştır. İlk çağlardan beri farklı isimlerle adlandırılan bölgenin sınırları da değişkenlik göstermiştir. Bölgenin kültürel kesişme noktası olması ve "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan sahanın tarıma elverişli topraklara sahip olması bölge üzerine dikkatleri çekmiştir. Asıl önemi ise eşsiz jeopolitik önemiyle alakalıdır. Doğu ile batı arasında ticari ve kültürel bağları sağlayan kara ve su yollarını da içinde barındırmıştır. Bölgenin bu jeopolitik ve jeostratejik öneminden dolayı bölge

⁸⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, s.212-213; Van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, s.112-113.

⁸⁶ Faksh, "The Alawi Community of Syria", pp.146.

⁸⁷ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev. Yavuz Alagon, 12. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), s.479-480; Arı, (2005), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s.278; Ataman, "Suriye'de İktidar Mücadelesi", s.9

⁸⁸ Gürson, *Suriye*, s.60.

çıkar ve güç mücadelesinde önemli bir saha olmayı devam ettirmiştir. Ortadoğu da yaşanan olaylar bir türlü Batı ve Emperyalizmin etkisinden kurtulamamıştır. Öyle görülüyor ki bu süreç sona ereceğe benzemiyor.

Baas Partisi'nin kuruluşu, işleyişi ve ideolojisi hakkında vermiş olduğumuz kapsamlı bilgiler ışığında genel bir değerlendirme yapacak olursak; Baas Partisi İkinci Dünya savaşı sonrasında ki süreçte belli bir ideolojinin (Arap milliyetçiliği) ürünü olarak farklı etnik kökene sahip kişilerin oluşturduğu bir yapılanma çerçevesinde kurulmuştur. Bölge'nin siyasi ve kültürel yapısı bakımında homojen denecek bir yapıya sahip olan bölge farklı ideolojilerinde yayılma sahasını teşkil etmiştir. Bunlardan birisi de Baas Partisi olarak karşımıza çıkmıştır.

Diğer yandan İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin çıkarlarının çatışma alanı olan Ortadoğu bu devletlerin manda yönetimleri altında büyük darbe yemiştir. İkinci Dünya savaşı sonuna kadar varlık gösteremeyen Arap Milliyetçiliği için savaş sonrası dönem yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. İki savaş arası dönemde (Birinci Dünya ve İkinci Dünya) bölgeye egemen güçler tarafından verilen şartlı bağımsızlıkları kendi çıkarlarına uygun görmeyerek sömürgeci güçlere ve onların işbirlikçi rejimlerine karşı şiddetli bir mücadeleye girişmişlerdir. Baasçılık ise bu mücadele sürecinde ortaya çıkan bir ideoloji olmuştur. 1943 yılında kurulan Baas'ın ve Arap ulusunun Rönesansını gerçekleştirmeyi ilke edinen Baas Partisi'nin temel gayesi bölgede devam eden batı emperyalizmine karşı çıkarak Arap Milliyetçiliğini sağlamak olmuştur. Kendisine Adalet, Hürriyet ve Eşitliği şiar edinen Baas bölgede mücadelesini sürdürmüştür. Ancak bölgenin homojen yapısı ve farklı çıkar gruplarının mücadele sahası olması partinin belirli bölgelerde hakimiyet sahası kurmasına neden olmuştur. Bundan dolayı Baas Partisi özellikle Suriye ve Suriye siyasetinde önemli bir ağırlık noktası olmuştur. Bunun nedeni ise Baas'ın kuruluş yeri olması ve onun için bir fırsat sahası olmasından kaynaklanmaktadır. Ordunun bölgede yönetimi ele geçirmek için en önemli araç olması Baas'ı bu güce yöneltmiştir. Bu bağlamda Suriye Baas'ı ordu içinde diğer siyasi oluşumlar gibi kendisine destekçi subaylar bulmuştur. 1963 yıllarına kadar tam anlamda ülke yönetiminde söz sahibi olamamış olan Baas, buna rağmen Suriye'de yaşanan birçok askeri darbenin içinde yer almıştır.

Baas Partisi, ilk evrelerinde mikro anlamda Suriye milliyetçiliğini değil, tam anlamıyla makro bir Arap milliyetçiliğini savunmuştur. Ancak bu ideoloji

zamanla evrimleşerek daha mikro bir milliyetçiliğe; belirli bir azınlığa (Aleviler vb.) yönelik bir milliyetçiliği savunmuş ve bu grupların desteği ile hareket etmeye başlamıştır. 1963'te askeri darbe ile ele geçirmiş olduğu yönetim Baas için bir başlangıcın aksine parçalanmanın lokomotifi olmuştur. Baas içinde 1963 öncesi oluşan ideolojik çatışmalar darbe sonucu kendini ifade etmiş ve Baas artık bölünmüştür. Böylece Pan-Arap politikasına sona ermiştir. Salah Bitar ve Mişel Eflâk'ın öncülüğünü yapmış olduğu Baas artık Neo Baas olarak adlandırılacak döneme girmiştir. 1970 yılında gerçekleşen askeri darbe ile Hafız Esad Başbakanlık ve parti genel sekreterliğine getirilmiştir. Böylece Neo Baas dönemi de başlamıştır. Sonuç olarak Ortadoğu günümüzde olduğu gibi geçmişte de çıkar devletlerinin mücadele sahası olmuştur. Ortaya çıkan akımlar ise tam anlamıyla yerli ideolojileri barındırmamıştır. Çünkü bu oluşumlarda genel olarak batı eksenli ideolojilerin (Batı emperyalizmin) etkisi daima hissedilmiştir. Bu sebeple Ortadoğu'da yaşanan bu sorunsallar dün olduğu gibi bugünde devam ediyor, yarında devam edecektir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Amadouny, V. M. (Jul., 1995). "The Formation of the Transjordan-Syria Boundary, 1915-32", *Middle Eastern Studies*, Vol. 31, No. 3,533-549.
- Arı, T. (2004). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınlar.
- Arı, T. (2005). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 2.Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ataman, M. (Nisan 2012). "Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum" ,*Seta Raporu*, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Vakfı.
- Aydos, V. ve Duran, M. (2000). *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Cemal Paşa, (2001). *Hatıralar*, (Haz. Alpay Kabacalı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Cleveland, William L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi* , (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.

- Çelik, M. (2020). "Büyük Suriye Planı ve Arap Dünyası", *Prof. Dr. Abdulhalûk Mehmet Çay 35. Yıl Armağan Kitabı*, Edt. Alev Duran, (İstanbul: İksad International Publishing House, 357-374.
- Dam, Nikolas V. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, Çev. Semih İdiz-Aslı Falay Çalkıvık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davişa, A. (2016). *Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa*, Çev. Lütfi Yalçın, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Dawisha, A. I. (February 1974). "The Transnational Party in Regional Politics: The Arab Ba'th Party," *Asian Affairs*, Vol.5., No.1, 23-31.
- Devlin, John F. (Dec., 1991). "The Baath Party: Rise and Metamorphosis", *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5, 1396-1407.
- Duvarger, M. (1974) *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Faksh, Mahmud A. (Apr., 1984). "The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force", *Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 2, 133-153.
- Giritli, İ. (1975). *Ortadoğu ve Kominizm: Bugünkü Ortadoğu'nun Önemli Sorunları*, 2.Baskı, İstanbul: Seda Matbaacılık.
- Hourani, A. (2016). *Arap Halkları Tarihi*, Çev. Yavuz Alagon, 12. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- <http://www.aljazeera.com/focus/arabunity/2008/02/2008525172644158443.html>
(Erişim tarihi 06.12.2021)
- İbas, S. (2004). *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi, Orta Doğu Siyasetinde Suriye*, Der. Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin, Ankara: Platin Yayınları.
- İmamzade, M. (1986). *Irak Dosyası*, İstanbul: Akabe Yayınları.
- İnalçık, H. (2010). *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, 44.Baskı, İstanbul: Türkiye İş bankası Yayınları.
- Jaber, Kamel S.A. (1970). *Arap Baas Sosyalist Partisi Tarihi, İdeolojisi ve Örgütü*, (Çev. Ahmet Ersoy), Ankara: Altınok Matbaası.
- Karpat, K. (2001). *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kaylani, Nabil M. (Jan., 1972). "The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 3, No. 1, 3-23.
- Kılınçkaya, M. D. (2004). *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Küçük, C. (2000). "Sykes-Picot Antlaşması", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 204-206.

- Lewis, B. (2015). *Ortadoğu*, (Çev. Selen Y. Kölay), 11.Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları.
- Özkoç, Ö. (2008). *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Poyraz, G. (2010). *Suriye*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Rabinovich, I. (Oct., 1979). "The Compact Minorities and the Syrian State, 1918-45", *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, No. 4, A Century of Conservatism, Part 2, 693-712.
- Rüzgar, M. (Şubat 1991). "Ortadoğu ve Baas Partisi," *Birikim*, S.22, İstanbul, 18-22.
- Saray, M. (2006). *Türkiye ve Yakın Komşuları*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şen, S. (2004). *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul: Birey Yayınları.
- Şentürk, D. (2003). *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Torrey, Gordon H. (Autumn, 1969). "The Ba'th: Ideology and Practice", *Middle East Journal*, Vol. 23, No. 4, 445-470.
- Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul; Acar Matbaacılık.
- Türel Yılmaz, *Uluslararası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşından 2000'e)*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.